

KRATKA ŽALOIGRA V ATENAH

Zaloigra z naslovom »Kleines Trauerspiel in Aten« je nastala v Atenah 20. 1. 1880. Napisal jo je nemški klasični filolog in profesor August Mommsen (1821–1931).¹ Ker je bil tudi starinoslovec, je v Atene pripotoval zaradi predavanja o začetku meščanskega leta pri Grkih, ki ga je imel že 7. 1. 1880 v tamkajšnjem nemškem arheološkem inštitutu. Na pot proti Grčiji pa se je odpravil že 29. 11. 1879, istega dne kot naš slikar Jurij Šubic (1855–1890) (sl. 1).² Oba sta se v Trstu vkrcala na Lloydovo ladjo, se na njej seznanila, postala prijatelja in se na ladji spoznala tudi z mlado Dunajčanko, ki je potovala za vzgojiteljico k arhitektu Ernstu Zillerju (1837–1923).

Ladja je prispela v Siri 3. 12. in naslednjega dne sta bila tako Mommsen kot Šubic že v Atenah.³ August Mommsen je v Atenah obiskal tudi Heinricha Schliemanna (1822–1890) (sl. 2) in bil potem večkrat navzoč pri samem arheologu, tudi takrat, ko je arheolog natančno spremljal delo slikarja Jurija Šubica in celo arhitekta Zillerja. Ker so se slikarjeve in arhitektove zamisli o okrasitvi palače večkrat močno razlikovale od zamisli velikega arheologa, je prihajalo do neprestanih sporov, ki jih opisuje tudi Jurij Šubic v svojem pismu češkemu slikarju in prijatelju Voytehu Hynaisu (1854–1925):

»Delo je neprijetno tudi za to, ker Schliemann zanj absolutno nima razumevanja in bi rad, da bi bilo vse končano na enkrat, vrhu tega je še neprestano v sporu z arhitektom Zillerjem (učencem Hansna), in zato pogosto ne vem, kdaj bom na vrsti jaz. – Vendar moram potrpeti, dokler ne bom imel nekaj denarja.«⁴

In kar je Šubic na kratko omenil v pismu, je Mommsen ubesedil v kratki



Slika 1: Jurij Šubic (1855 - 1890).
(Fotografija last družine Mirka Šubica)

zbadljivki. Celotna igra se namreč vrtili okrog najbolj pomembne poslikave v palači – Schliemannovega kabineta. To je bil namreč prostor, v katerem je arheolog nameraval preživeti večino svojega raziskovalnega časa. Jasno je, da ga je hotel okrasiti po svoji volji, in se bolj jasno, da je prav tu s svojo arheološko pedantnostjo najbolj spravljal ob živce druge tri velike može: Šubic, Zillerja in Mommsena. In Mommsen je z veliko mero humorja v igro vpeljal vse glavne osebe dogajanja. Schliemanna je poimenoval Steinreich, kar v prevodu iz nemščine pomeni tistega, ki ima denarja kot pečka, oziroma je dovolj bogat; Ziller je postal Zirell in Šubic Schibutz. V igri pa nastopata tudi Schliemannova soproga Sofija z imenom Horäa in guvernanta z imenom gospa Blühstrumpf. Celoten pogovor oseb se vrtili okrog stropa v Schliemannovem kabinetu, kjer je danes v tondu naslikana lepa Galateja (sl. 3). Z Galatejo je arhitekt Ziller sprva hotel okrasiti površino stropa dvorane Hesperid v prvem nadstropju palače, vendar je, kot kaže, kasneje svoj načrt spremenil.

Kratko žaloigro v Atenah je objavil v Ljubljanskem Zvonu leta 1900 Jurijev bratranec Ivan Šubic, in sicer na straneh 177–179 pod črto v izvirnem nemškem jeziku. Sama pa sem jo prvič prevedla v slovenščino. Sama igra namreč odlično osvetljuje razmerja med velikim arheologom in našim slikarjem Jurijem Šubicem in je za razumevanje dogajanja v palači v času, ko je tam slikal naš slikar, zelo pomembna.



Slika 2: Heinrich Schliemann (1822–1890).



Slika 3: Lepa Galateja, Schliemannov kabinet, 2. nadstropje Schliemannove palače v Atenah, 1879/1880 (Foto Ana Kocjančič).

KRATKA ŽALOIGRA V ATENAH

I. Prizor

Dr. H. STEINREICH¹ (sam): Že tako nimam čisto nič časa. Prva knjiga o mojih delih v Troji, Predtroji, Predpredtroji in še starejših Trojah zahteva vso mojo marljivost; poleg tega moram pregledati še njen prevod v dveh jezikih, skupaj z novo kitajsko izdajo prvih štirih zvezkov. In vendar bi lahko ljudje že nič kolikokrat okrasili mojo palačo, brez mene, ne da bi prihajali k meni v vprašanji. Saj sem jim vendar povedal, da so glavna stvar lonci. In sedaj jih zanima še to, kaj naj bi bilo v sredini. Zakaj sem pravzaprav kupil Zirella, mojega dragega arhitekta, in za povrh še Schibutza, mojega dvornega slikarja? Zdaj me seveda ne pustita pri miru. Kaj naj jima torej rečem za okras srednjega polja? Mogoče ve kaj moja stara. Horäa. Horäa!

HORÄA: Preljubi Heinrich!

Dr. H. STEINREICH: Povej stara, kaj bomo postavili na sredo?

HORÄA: Mogoče lahko gospa Blühstrumpf² kaj svetuje.

Dr. H. STEINREICH: Heda, vi učenjakinja, pridite no gor!

GOSPA BLÜHSTRUMPF: Kaj želijo, naša gnada?

Dr. H. STEINREICH: Povejte, kakšno stropno sliko naj bi po vaše namestili v študijskem kabinetu?

GOSPA BLÜHSTRUMPF: Tja postavite vašo podobo z vašima otrokoma Agamemnonom in Andromaho in s služabnikom Pelopsom; poleg pa topol – *Populus alba, folia oviformia acuta*,³ in poleg vsega tega še Orionovo meglico, ki jo je na novo odkril direktor Schmidt.

Dr. H. STEINREICH: Ha, Ha – to? Kaj mislite s tem? Topol, Orion?

GOSPA BLÜHSTRUMPF: Topol – *Populus alba, folia oviformia acuta, aemilanceolata*⁴ zelo dobro oriše vašo hitro in zelo rastočo slavo, gospod doktor; in kot je Orion zato, ker je viteško ujel zver, katasteriziran s tem, da je postavljen med zvezde, ste tudi vi vredni katasterizacije.

Dr. H. STEINREICH: Tako, tako, zelo učeno – bo treba malce premisliti – nemara bom na koncu res katasteriziran, ha, ha, vsaj raje kot kastr....!⁵ Ni tako, stara? Ampak Orion, topol – je preveč simbolično. Bi lahko torej odšli in poklicali umetnika.

GOSPA BLÜHSTRUMPF: Če dovolite. Gospoda sta že v sosednji sobi.

(Odide. Vstopita Zirell in Schibutz.)

Dr. H. STEINREICH: Ravnokar se pogovarjamo o srednjem polju; nimate vi sami kake ideje, Zirell?

ZIRELL: Za slavnega odkritelja, kot ste vi, bi bil najbolj primeren čisto pravi grb, v katerem bi bila žival, ki je odkrila lüneburški slani vrelec, torej svinja. Imeti svinjo, pomeni imeti srečo, je rekel študent. V središče tako postavimo sliko svinje. To je za vas edini primeren simbol.

Dr. H. STEINREICH: Pojdite nekam s to svojo simbolično svinjarijo! Kakšen namen bo imela svinja – brez razlage ne bo nihče razumel njenega pomena, veste pa tudi, da moram jaz noč in dan delati ob svojih knjigah. Evropa to pričakuje. –

Pravkar sem dobil novo zamisel; kako bi bilo, če bi knjigo -

HORÄA: (ki je do sedaj molčala): Preljubi Heinrich!

SCHIBUTZ: Knjigo? Prvo knjigo vašega pisanja? O, ja! Velike platnice z zlato obrezo, iz tega bi res lahko nastala slika.

Dr. H. STEINREICH: Knjiga! Ne, vi svojeglavec! Mislil sem na najlepši, najbolj nenavaden primerek moje zbirke, podan v knjigi -

HORÄA: (ki je do sedaj molčala): O, preljubi Heinrich!

Dr. H. STEINREICH (bolj sproščeno): Trakuljo, ki jo imam, mi boste vi portretirali natančno po naravi, dolgo, črno, le večjo, tako približno kot je lernajska Hidra, in jo postavili v srednje polje. Tako, s tem imate moje dovoljenje, glista je tukaj, da jo boste lahko preučili. Ko sem jo jaz imel v trebuhu, je bila moj sovražnik, zdaj je dragotina moje zbirke. Pogosto jo pokažem, še posebej damam. (Odide s Horäa.)

SCHIBUTZ: Da bi naslikal trakuljo! Ne, prijatelj Zirell, to presega vse meje! Na strop sem nameraval postaviti boginjo ljubezni z Amorjem in jo obdati s splošno znanim zakladom, tja bi naslikal Diano s psi, tu Ganimeda - in sedaj naj bi naslikal dolgo črno trakuljo in jo portretiral v obliki, kakršno ima lovec na lonce. Zakaj sem sploh zapustil prelepi Dunaj! - mar zato, da sem tu v Atenah padel v roke barbaru? - Na ladjo, na ladjo, pa zapustiti, moj Zirell, zapustiti Atene!

Konec.

V Atenah, 20. januarja 1880.

AUGUST MOMMSEN: KLEINES TRAUERSPIEL IN ATHEN

1. Scene

Dr. H. STEINREICH (allein): Und Zeit hab` ich gar nicht. Der erste Band meines Werkes über Troja, Vor-Troja, Vorvor-Troja und die noch älteren Trojas verlangt dringend meinen Fleiss; ausserdem hab` ich die Übersetzungen in 2 Sprachen zu revidiren, nebst der neuen chinesischen Ausgabe der ersten 4 Bände. Und doch können die Menschen nicht `mal meinen Palast schmücken, ohne mir beständig mit Anfragen zu kommen. Ich habe ihnen ja gesagt, die Töpfe sind die Hauptsache. Nun wollen sie auch wissen, was in die Mittelfelder soll. Wozu hab` ich denn eigentlich den Zirell gekauft, meinen Leibarchitecten, und obendrein den Schibutz, meinen Hofmaler? Nun freilich, los werde ich sie nicht. Was sag ich ihnen denn von den Ornamenten der Mittelfelder? Vielleicht weiss meine Alt`sche etwas. Horäa, Horäa!

HORÄA: Lieber Heinrich!

Dr. H. STEINREICH: Sag` mal Alt`sche, was setzen wir in die Mittelfelder?

HORÄA: Vielleicht wiess Fr. Blühstrumpf Rath.

Dr. H. STEINREICH: Heda, Sie Bluestocking, kommen Sie `mal oben!

Fr. BLÜHSTRUMPF: Euer Gnaden befehlen?

Dr. H. STEINREICH: Sagen Sie mal ihre Meinung, was wir oben im Study als Deckengemälde anbringen sollen?

Fr. BLÜHSTRUMPF: Setzen sie ihr Bild hinein mit ihren Kindern Agamemnon und Andromache und mit Pelops dem Diener; daneben eine Pappel Populus alba, folia

oviformia acuta, daneben den vom Director Schmidt neuentdeckten Orionnebel ...

Dr. H. STEINREICH: Hä, hä – das wäre? Was meinen sie? Pappel, Orion?

Frl. BLÜHSTRUMPF: Eine Pappel *Populus alba, folia oviformia acuta, semilanceolata* malt sehr gut ihren schnell und hochentsprossenen Ruhm, Herr Doktor; und wie Orion, weil er das Wild so ritterlich erjagte, unter die Sterne versetzt, katasterisiert wurde, so sind auch sie würdig, katasterisiert zu werden.

Dr. H. STEINREICH: Nun, nun, sehr gelehrt – werd' es mal überlegen – Katasterisiert werden möcht' ich am Ende wohl, hä, hä, wenigstens lieber als castr... werden. Nicht wahr, Alt'sche? Aber Orion, Pappel – ist mir zu symbolisch. Nun können sie gehen und rufen sie 'mal die Künstler.

Frl. BLÜHSTRUMPF: Zu Befehl. Die Herrn sind schon im Nebenzimmer!

(Ab.) – (Zirell und Schibutz kommen.)

Dr. H. STEINREICH: Wir sprachen hier über die Mittelfelder; haben sie nicht selbst eine Idee, Zirell?

ZIRELL: Für sie als berühmten Entdecker ist das Thier, welches die Lüneburger Salzquellen fand, das rechte Wappen, das Schwein. Schwein haben, sagt der Student, und meint Glück haben. Setzen wir also ein Schwein als Mittelbild. Es ist das einzig passende Symbol für sie.

Dr. H. STEINREICH: Gehen sie mir mit ihrer symbolischen Schweinerei! Was nützt das Schwein – ohne Commentar verstünde niemand den Sinn, und sie wissen ja, dass ich Nacht und Tag an meinen Werken arbeiten muss, Europa erwartet sie. – Aber soeben kommt mir selbst ein neuer Gedanke; wie wär' s, wenn in den Band –

HORÄA: (ihm den Mund zuhaltend): Lieber Heinrich!

SCHIBUTZ: Den Band? Den 1. Band ihrer Schriften? O, ja! Ein grosses Foliobuch mit Goldschnitt, daraus könnte ja ein Bild werden.

Dr. H. STEINREICH: Ein Buch! Nein, sie Querkopf! Ich meine das schönste, seltenste Stück meiner Sammlung, den langen Band –

HORÄA: (ihm den Mund zuhaltend): O, lieber Heinrich!

Dr. H. STEINREICH (sich losmachend): Den Bandwurm, den ich hatte, sollen sie porträtieren und im Mittelfelde darstellen, naturgetreu, lang, schwarz, nur grösser, so etwa wie die lernäische Hyder. Nun, hiermit haben sie meine Befehle, der Wurm ist hier, da, da können sie ihn studieren. Als ich ihn im Bauch hatte, da war er mein Feind, jetzt ist er das Kleinod meiner Sammlung. Ich zeige ihn gern, besonders den Damen. (Ab mit Horäa.)

SCHIBUTZ: Einen Bandwurm malen! Nein, Freund Zirell, das übersteigt alles! Ich setze die Liebesgöttin mit Amor in die Ecke und leihe ihr die Zügemeines Schatzes, ich male dort Dianen mit den Hunden, hier Ganymed – und nun soll ein langer schwarzer Bandwurm gemalt werden und porträtähnlich dem, welchen der Topfjäger im Bauch hatte. Weshalb verliess ich doch das schöne Wien! – um hier zu Athen in die Hände eines Barbaren zu fallen? – Zu Schiff, zu Schiff, leb' wohl, mein Zirell, leb' wohl, Athen!

Ende.

Athen, 20. Januar 1880.

Dem armen Künstler sendet herzlichen Gruss ein armer Poëte.

Opombe

¹ Gre za brata slavnega nemškega zgodovinarja Teodorja Mommsena.

² Slovenskega slikarja Jurija Šubica je namreč prek njegovega profesorja Hansena v Atene poklical sam Schliemann, da bi mu okrasil stene in strope njegove palače.

³ Ernst Ziller, arhitekt iz Dresdna, se je leta 1862 naselil v Atenah in v naslednjih letih postal vodilni arhitekt ne le v tem mestu, ampak tudi v Grčiji. V Atenah je zgradil Mestno gledališče (1887–1888), Narodno gledališče (1882–1900), Novo palačo (danes Predsedniško palačo [1891–1897]), Vojaško akademijo (1889–1894), pa tudi cerkvi sv. Jurija in sv. Luke. Ukvarjal pa se je tudi z arheološkimi izkopavanji. Zato ni čudno, da ga je Schliemann izbral za arhitekta svoje palače.

⁴ Viri navajajo dva različna datuma Jurijevega prihoda v Atene. Ivan Šubic (Jurij Šubic, *Dom in Svet*, Ljubljana 1892, str. 385) piše, da je Jurij prišel v Atene 27. 11. 1879, pri čemer se naslanja na njegovo pismo iz Aten 18. 12. 1879, kjer ta piše: »Danes je ravno tri tedne, kar sem prišel v Atene.« (Ivan Šubic, *Iz pism Jurija Šubica, Ljubljanski Zvon*, Ljubljana 1900, pismo X, str. 170). France Mesesnel (Jurij Šubic v Atenah, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, Ljubljana 1955) pa navaja podatek, da je Jurij prišel v Atene 4. 12. 1879, verjetno po Jurijevega pismu Hynaisu (France Mesesnel, *Korespondenca Janeza in Jurija Šubica, Zbornik za umetnostno zgodovino*, Ljubljana 1927 [dalje France Mesesnel, *ZU* 1927], str. 28–29), kjer Jurij piše: »Tako sem odpotoval z Dunaja in se znašel tu že 5 v mesecu (decembru).«

⁵ France Mesesnel, *ZU* 1927, str. 28: »Die Arbeit ist auch desswegen unangenehm da der Schliemann dafür absolut kein Verständnis hat (und alles auf einmal gerne fertig haben möchte, obendrauf ist er noch mit dem Architekten Ziller (einem Schüler von Hansen) fortwährend im Streite, in folge dessen ich öfters nicht weiss, wie ich dran bin. – Muss aber gedulden bis ich etwas Geld habe.«

⁶ Dvorana Hesperid je najbolj veličastna dvorana v Schliemannovi palači, kjer sta zakonca Schliemann vsak četrtke prirejala stevilne plesne prireditve in svečane sprejeme. Strop te dvorane danes krasijo stiri je frizi, ki jih je naslikal Jurij Šubic, in prikazujejo Schliemannova arheološka izkopavanja v Troji in Miknah.

⁷ Prevod iz nemščine: Ana Kocjancič. Originalni tekst v nemščini je priložen.

⁸ Steinreich v prevodu pomeni: steinreich – tisti, ki ima denarja kot pečka: ki je dovolj bogat.

⁹ Bela nogavica.

¹⁰ S konicasto ovalnimi listi.

¹¹ S konicasto ovalnimi, pol sultčastimi listi.

¹² Gre za besedno igro: med besedo katasterisiert – ovekovečen in castriert – kastriran.

ZUSAMMENFASSUNG

Kleines Trauerspiel in Athen

Das Trauerspiel mit dem Titel "Kleines Trauerspiel in Athen" ist ein Werk des deutschen Alphilologen August Mommsen (1821 - 1931), entstanden in Athen am 20. 1. 1880. Das Werk beschreibt das Entstehen der Bemalung vom slowenischen Maler Jurij Šubic (1855 - 1890) im Schliemanns (1822 - 1890) Kabinett, im Palast des Archäologen Iliou Mélatron in Athen, wo sich heute das Bild Schöne Galatea (1879/80) befindet. Die Hauptpersonen im Werk von Mommsen sind der Besitzer des Palastes und der große deutsche Archäologe Heinrich Schliemann, der Architekt des Palastes Ernst Ziller (1837 - 1923) und der slowenische Maler Jurij Šubic. Im Werk treten noch Schliemanns Frau Sofia als Horäa und die Erzieherin auf.